
Drinóczi Tímea*

A KOMMUNIKÁCIÓS JOGOK ÁTTEKINTÉSE

Az alapjogok ún. kommunikációs jogi jellege (véleménynyilvánítás szabadsága, információs szabadság, egyesülési és gyülekezési jog, lelkiismereti és vallásszabadság, tudományos és művészeti élet szabadság, a tanítás szabadsága) azért érdemel mélyebb vizsgálatot, mert felvethető a kérdés, hogy adott alapjog, vagy annak tartalmi eleme mennyiben minősíthető kommunikációs jognak. Ez szorosan összefügg azzal a problémával, hogy – az Alkotmánybíróság szóhasználatával élve – mely jogok tartoznak a „kommunikációs alapjogok jogegyütteséhez”,¹ illetve milyen esetekben kell az adott alapjogot – e kapcsolata miatt – szigorúbb védelemben részesíteni. A kérdésfelvetést az is indokolja, hogy a kommunikációs szabadság fogalmára és funkciójára vonatkozóan egységes álláspont még nem alakult ki. E dogmatikai probléma megoldása érdekében a kommunikáció fogalmából, illetve a kommunikációs jogok általános értelemben vett jellegéből szükséges kiindulni.

1. A kommunikáció és az információ

A *kommunikációnak* nincsen általánosan elfogadott fogalma, és egységes értelmezése, azonban általános értelemben tájékoztatást, hírközlést, illetve információk közlését vagy cseréjét jelenti az erre szolgáló eszköz, illetve jelrendszer útján, valamint felfogható összeköttetésként, kapcsolatként vagy érintkezésként, továbbá adott közlésben való közös részvételként. A kommunikáció e felfogásban nemcsak az *emberek*, hanem az *állatok*, a *növények* általi *információátadást* is magában foglalja. A többféleképpen megnyilvánuló *emberi kommunikációnak*² az alapvető *funkciója* a belső világ kifejezése, a többi embernek információ, ismeret átadása, azaz a tájékoztatás, illetve a befolyásolás, vagyis olyan szándékos közlés, ahol ismeretes a cél és az eszköz is.³ A kommunikációt ez alapján olyan eseménynek vagy aktusnak lehet tekinteni, amely megtörténik velünk, vagy amit mi művelünk, illetve amit szakadatlanul teszünk (egymással).⁴

* Egyetemi tanársegéd, PTE ÁJK Alkotmányjogi Tanszék.

1 A szóhasználatot lásd: 34/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994. 177, 185

2 Vezetői, befolyásolásra törekvő, politikai, művészeti, tudományos, pedagógiai, pszichoterápiás kommunikáció. Ezekről részletesebben lásd Zrinszky László: Ágazati kommunikáció, JPTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet, Pécs 1998. 21., 47., 67., 70., 77. oldalaktól, illetve Buda Béla: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei, Animula Kiadó, Budapest, 1994. 166., 172, 179. oldalaktól, valamint Gianpetro Mazzoleni: Politikai kommunikáció, Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 28. o.

3 Vö. Galambos Katalin: A kommunikáció elmélete és gyakorlata, JPTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet, Pécs 1997. 14. és 17. o.

4 Béres István-Horányi Özséb: Társadalmi kommunikáció, Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 7. o. A kommunikáció megfogalmazható emberi gondolat, vélemény, tény, esemény bilaterális vagy multilaterális viszonyokban történő nyilvánításaként is. Ádám Antal: A tömegközlés alkotmányi szabadsága. Acta Humana 1998. 30. sz. 9. o.

A kommunikációra vonatkozó elméletek közül a *jog területén* a tranzaktív és az interaktív felfogás tekinthető relevánsnak.⁶ A *tranzaktív kommunikációban* az információ áramlik egyik helyről a másikra, tehát az ilyen kommunikáció a feladó tevékenységét jelöli, amely (többnyire) arra irányul, hogy az információ jusson el a vevőhöz, a címzetthez. Az *interakcióban* részt vevők viszont akciójukkal a közös cél elérésén fáradoznak, arra törekednek, hogy valamit másokkal megértsenek, vagy közös nézetet alakítsanak ki az adott témáról. Itt tehát nem egyszerűen információátadás történik, hanem valamely együttes cselekvésnek információban kifejeződő, korábban nem feltétlenül létezett eredménye jön létre.⁷

A kommunikációban átadott információ legtágabb értelemben értelmezhető *felvilágosításként* vagy tájékoztatásként, *hírközlésként* vagy értesülésként, de felfogható *adatként*, híryanagyként, a közlés tárgyaként, és jelentheti az *elektronikus úton továbbított jelet* vagy hírt. Az információ tehát valamilyen értelmes közlésre utal, új információt szolgáltat, amely adott esetben a döntési helyzetet is megváltoztathatja.⁸ Az információ a tárgyat tekintve tehát több mint az adat, az *adat viszont* annak megszerzésével, a közléssel, a tájékoztatással válik információvá.

2. A kommunikációs alapjogok általános jellemzői

a) A kommunikáció és a kommunikációs alapjogok kapcsolata akként fogalmazható meg, hogy minden ilyen alapjog kommunikációnak minősül, de *nem minden kommunikáció jelenti* egyben az *alapjog gyakorlását*. Ahhoz, hogy ez utóbbi bekövetkezzen, az alapjogi jellegben és a

funkcióban megnyilvánuló *feltételeknek* kell együttesen fennállniuk. Előbbi azt jelenti, hogy az alapjogot *egyénnek* kell gyakorolnia, és ennek az *állammal szemben* kell megnyilvánulnia, annak tartózkodását követelve. A *funkcionális* feltétel abban fejeződik ki, hogy a kommunikációnak mindig valamilyen ismeret, információ, benyomás, érzés, gondolat stb. továbbítását kell szolgáltatnia – amely a *kifejezés szabadságának egyik aspektusát* jelenti – úgy, hogy az a „vevőhöz” eljuthasson. Amennyiben ezek a kommunikációs folyamatot nem jellemzik, nem lehet kommunikációs jogról beszélni.⁹

aa) Az alapjogok jellemzőihez tartozik az állammal szembeni érvényesíthetőség, az államhatalom korlátozása és egyben kötelezése. Az alapjog az államot fogalmilag nem illetheti meg, arra tehát az állam vagy szervei nem hivatkozhatnak. A kommunikációs jogoknak az a funkciója, hogy az individuum – önmagát kibontakoztatva – bármire vonatkozó véleményét, bármilyen módon – mások felé – kifejezésre juttathassa, és akár az egyéni szabadságjogát, akár a közvélemény alakítására vonatkozó jogát gyakorolhassa. Az *egyéni kommunikáció* a befogadó közegtől és a céljától függően társadalmi kommunikációvá alakulhat. A *társadalmi kommunikáción* belül megkülönböztető a *politikai* vagy *egyéb* döntéshozókra vonatkozó kommunikáció – amelynek tartalma nyomásgyakorlás vagy információszerzés – és a szűkebb társadalmi folyamatokra vonatkozó kommunikáció.

ab) Az állami tartózkodás követelménye az *informálódás* vagy *tájékozódás szabadságának fogalmával összefüggésben magyarázandó* meg. E szabadság megfogalmazható az egyénnek a közérdeklődésre számot tartó adatok iránti tájékozási (informálódási) jogaként. Az informálódás szabadsága valamely, az egyén tájékozódásához

5 Lásd például Em Griffin által alkalmazott három modellt: a passzív célközönséget; a ping-pong modellt és az egymást fedő üzenetek folyamatos egymásra hatását, illetve visszahatását. Bevezetés a kommunikációelméletbe, Harmat Kiadó, 2001. 50–53. o.

6 Ezek mellett megjelölhető még a kultivációs felfogás, amely a tömegkommunikáció jelenségeinek értelmezésével kapcsolatban jelent meg. Az ilyen értelemben felfogott kommunikáció meghatározza azt, hogy mit tekintünk létezőnek, fontosnak, helyesnek, összefüggésben lévőnek. E mellett természetesen vannak olyan kommunikatív jelenségek, amelyek e három modell egyikével sem írhatók le. Ezek a kategóriák azonban nem sorolhatók ide, mert az alapjogok tekintetében az egyénről van szó. Béres-Horányi: i.m. 8. o.

7 Béres-Horányi: i.m. 7. és 8. o.

8 Az információ és az adat meghatározására lásd Balogh Zsolt György: Jogi informatika. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs 1998. 16. o.

9 A kommunikációs jogok csoportosítására és főbb jellemzőinek a leírására a jogirodalomban számos példa fellelhető. Ld. Scholz vagy Armin felfogását. Idézi Halmi Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2002. 12–13. o., Úő: A vélemény szabadság határai. Atlantisz. 1994. 112–113. o.

szükséges, vagy a demokratikus akaratképzésben, illetve az individuum köről kialakított felfogásban szerepet játszó, azt meghatározó közérdekűnek számító információ megismerésére és terjesztésére vonatkozik.¹⁰ A fogalmi meghatározásból következik, hogy az informálódási szabadság tárgya a nyilvános adat, ami az összes olyan adat, tény, információ, amelyhez szabadon hozzá lehet férni, és az egyén általános tájékoztatói igényét elégíti ki.¹¹ Ilyen adatoknak minősülnek a közérdekű információk, a közérdekből nyilvános adatok, a nyilvánosnak minősített személyes adatok köre,¹² illetve az ezekbe nem tartozó bármilyen területről származó egyéni érdeklődésre számot tartó információk. A tájékoztatóhoz való jog azonban nem valósulhat meg a másik aspektusa,

a *tájékoztatáshoz való jog* nélkül, amely viszont feltételezi az információkhoz való hozzájutás lehetővé tételét.¹³ A társadalomban az információhoz való hozzájutás a társadalmi kommunikáció során történik meg, amelyben az államnak nem szabad beleavatkoznia,¹⁴ vagyis ez az alapjog e tekintetben az egyén szempontjából *védőjogként* jelenik meg. A részvételi kommunikációs jog – ezzel szemben – viszont az állam részéről pozitív – a közérdekű információkhoz való hozzáférés biztosítása érdekében – *szolgáltatási kötelezettséget* jelent, amelynek megvalósítása is értelmezhető tranzaktív kommunikációnak, de alapjogi értelemben *nem* sorolható a *kommunikációs jogok* közé, inkább azok előfeltételeként határozható meg.

- 10 A brit irodalom szerint az információ szabadsága a kormányzatnál vagy a hatóságoknál lévő információhoz való hozzájutásra terjed ki. Az információ vonatkozhat egyénre vagy a kormányzat működésére is. Az állam kötelezettsége ezen információk elérhetővé tétele. Anthony Mason: *The Relationship Between Freedom of Expression and Freedom of Information*. In: *Freedom of Expression and Freedom of Information. Essays in Honour of Sir David Williams*. Ed. Jack Beatson and Yvonne Cripps. Oxford University Press. 2002. 238. o. A német alapjogi dogmatika az információs szabadságot olyan jogként értelmezi, amely alapján bármilyen természetes vagy jogi személy, illetve a médiumok képviselői – tehát bárki – bármilyen elérhető közforrásból akadálytalanul értesülést szerezzen, tájékoztódjon. E szabadság tehát az információszerezés céljára alkalmas és biztos, világos forrásokból származó információszerezést védi. A forrás az összes információhordozó, függetlenül attól, hogy azok korábban véleményeket vagy tényeket foglaltak magukban, illetve köz- vagy magánügyekre vonatkoztak. A német joggyakorlat szerint a tömegtájékoztatási eszközökön kívül ide tartozik az adás külföldi általi vételéhez szükséges parabolaantenna beszerelése is. Vö. Art. 5 I S. 1 Halbs. 2 GG., BVerfG NJW 2001, 1633, 1634., BVerfGE 27, 71, 83; illetve 90, 27, 32; illetve Rolf Schmidt: *Grundrechte*. 4. Auflage. Rolf Schmidt Verlag GmbH. 2003. 185., 194, 195. o., Maunz-Dürig: *Kommentar zum Grundgesetz*. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1993. 29. o. és köv.
- 11 A nemzetközi egyezmények szövegei alapján az információs szabadság fogalmát ekként lehet értelmezni. A funkcionális megközelítés vezetett el a közfeladatot ellátó szervek adatszolgáltatási kötelezettségéhez. Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Római Egyezmény 10. cikke a véleménynyilvánítás szabadsága részeként biztosítja az információk megismerésének és közlésének a szabadságát. (Kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény.) Az 1966-ban elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (kihirdette az 1976. évi 8. tvr.) – a továbbiakban PPJNE – 19. cikke az információs szabadságot szintén a véleménynyilvánítás szabadsága célja és keretei között teszi lehetővé. Az EU még nem ratifikált Alapjogi Kartájának 11. cikke az információk és eszmék átvételének és átadásának szabadságát (egyébként a véleménynyilvánítás szabadságával együtt) a szólásszabadság körében szabályozza, illetve a közhatóságok beavatkozása nélkül és a határoktól függetlenül. A PPJNE cikke kifejezetten nem jelent információszolgáltatási kötelezettséget, vagy az információ megszerzésére való jogot. Az Egyezmény, illetve az Alapjogi Charta szövege – az 52. cikke 3. pontja miatt – hasonló interpretációra ad alapot. Annak ellenére, hogy a PPJNE-ből kifejezetten nem olvasható ki az állam szerveit vagy a magánszemélyeket terhelő adatszolgáltatási kötelezettség, azt nem lehet úgy értelmezni, hogy az ilyen fajta kötelezettséget ne lehetne elismerni. A cikk ilyen interpretációját erősíti az is, hogy mind a kifejezés, mind az információ szabadságának biztosítása elengedhetetlen a modern demokratikus kormányzatok és a modern információs társadalom tekintetében. Az Európa Tanács szerint az Egyezmény 10. cikkét úgy kell értelmezni, mint ami kijelenti, hogy az információs szabadság a valódi demokráciának, a rule of law-nak és az emberi jogok tiszteletben tartásának alapvető eleme. Minden valószínűség szerint az Alapjogi Charta említett cikke is ilyen értelmezést nyer majd. Vö. the „Declaration on the freedom of expression and information. 1982. Idézi: Mason: *The Relationship Between Freedom of Expression and Freedom of Information*. 226. és 228. o., ld. még az Európa Tanács e tárgyú döntéseit. Idézi: Majtényi László: *Az információs jogok*. In: *Emberi jogok*. Szerk: Halmai Gábor-Tóth Gábor Attila. Osiris. Budapest. 2003. 613. o.
- 12 Ezek az információk fedik le az információs szabadság tárgyi elemeit, amelyekbe beletartoznak a közszereplést vállalók bizonyos személyes adatai is. Vö. a 60/1994. (XII. 24.) AB határozattal, ABH 1994. 342, 358, és 360.
- 13 Az adatvédelmi biztos tapasztalata szerint az újságírók egyre gyakrabban használják ki az Avtv. által számukra is biztosított lehetőséget, s nyújtanak be közérdekű adatok közzéte iránt kérelmet. Vö. az adatvédelmi biztos beszámolójával. 1999. www.obh.hu [2003. 01. 19.]
- 14 Az egyéni és a társas kommunikáció ugyanis az individuum és az emberi közösség létének és fejlődésének nélkülözhetetlen feltétele és eszköze. A tájékoztatóhoz való jog ugyanilyen természetes emberi igényként fogható fel. Ádám: *A tömegközlelés...* 10. o.

b) Az emberi kommunikáció *tranzaktív* felfogása azonosítható a *véleménynyilvánítás szabadságának az egyéni szabadságjogot* megvalósító jellemzőjével, míg az *interaktív kommunikációval* valósul meg a véleménynyilvánítás szabadságának nélkülözhetetlensége a *demokratikus akaratképzés*, az állam demokratikus működése szempontjából.¹⁵ A *véleménynyilvánítás szabadsága* tehát lényegében megfelel a kommunikációnak, és ez a jellemző is megalapozza azt az álláspontot, hogy e szabadságot *indokoltabb kifejezés szabadsága* elnevezéssel jelölni.¹⁶ A véleménynyilvánítás szabadságának kommunikációs jellege feltételezi azt, hogy az alapjog gyakorlása akkor teljesíti a funkcióját, akkor valósul meg, ha lehetőség van arra, hogy adott vélemény eljusson a „vevőhöz”.¹⁷ Emiatt egyet lehet érteni Kukorelli István alkotmánybíróval, aki szerint „a jelképek nyilvános használatával, megjelenítésével az egyén politikai álláspontját, hovatartozását tudatja másokkal. A társadalmi kommunikáció részese-ként a jelkép viselője véleményét fejezi ki, személyes elköteleződésére hívja fel mások figyelmét.”¹⁸

A kifejezés szabadságának *anyagjogi jellege* abban nyilvánul meg, hogy ez a kommunikációs jogok centrumában áll, azok gyakorlásának alapfeltételét adja. Az anyagjogi jellegből következően megállapítható, hogy a kifejezés szabadságát biztosítani hivatott jogokat a *kommunikációs jogok köre* olyan értelemben *nem haladhatja meg*, hogy e jogoknak egyik funkciója mindig a vélemény kinyilvánítása is egyben.¹⁹ A véleménynyilvánítás szabadsága és a kommunikáci-

ós jogok viszonylatában rögzíthető továbbá, hogy a kommunikáció és a kifejezés szabadsága a kommunikációs jogokhoz képest tágabb értelmet is nyerhet, mivel az mindenféle gondolat, vélemény, állásfoglalás stb. kifejtését vagy megismétlését is magában foglalja, szemben például a konkrét egyesülési alakzat létrehozatalára irányuló szándékkal, illetve az ahhoz fűződő véleménynyilvánításokkal szemben. A kommunikációs jogoknak azonban nem mindegyik aspektusa jelent közvetlen kapcsolatot a kifejezés szabadságával, ilyen például a rendezvény megszervezőjének tevékenysége, akinek alapvetően nem a véleménynyilvánítás a fő célja, hanem annak az eseménynek a lehetővé tétele, ahol akár ő, akár más véleményt nyilváníthat. Az ilyen – Alkotmányban külön is nevesített – alapjogok funkciója speciális, amely a kifejezés szabadságához közvetlenül nem kötődő tartalmi elemeket jelenítenek meg, és a véleménynyilvánítás szabadságának az előfeltételeit jelenthetik.

A *társadalmi kommunikáció a véleménynyilvánítási szabadság demokráciát érintő aspektusa* alapjának tekinthető, amely funkció egyébként más kommunikációs jog forrásául is szolgálhat. Az interaktív kommunikáció esetében a kommunikációs alapjog alanya már nem értelmezhető kizárólag véleményt kifejtő személyként, e folyamat sokkal inkább a *jog csoportos gyakorlására* utal. Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint a szabad véleménynyilvánítás anyagjoga felöleli a közérdekű adatok megismeréséhez való jogot, az információk megszerzésének szabadságát.²⁰

15 Ez az aspektus állami kötelezettséget is magában foglal. 30/1992. (V. 26.) AB határozata ABH 1992. 167, 171. Az Emberi Jogok Európai Bírósága is többször kiemelte a véleménynyilvánítás szabadságának jelentőségét a demokratikus társadalomban. Vö. például a Sunday Times kontra Egyesült Királyság ügygel (1979. április 26-i ítélet, „A” sorozat 30. sz.); a Barthold kontra Németország ügygel (1985. március 25-ei ítélet, „A” sorozat 90. sz.); a Lingens kontra Ausztria ügygel (1986. július 8-ai ítélet, „A” sorozat 103. sz.); az Informationsverein Lentia és mások kontra Ausztria ügygel (1993. március 24-ei ítélet, „A” sorozat 276. sz.). Mindezeket idézi: Vincent Berger: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata. HVG ORAC 1999. 473., 477., 481. 484., 495. o. A strasbourgi gyakorlatnak a magyar Alkotmánybíróságra gyakorolt hatását és ennek következményeit lásd bővebben Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 216–222. o.

16 Ádám Antal: alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Osiris Kiadó, Budapest 1998. 122. o.

17 „A törvényhozás kellő súlyú alkotmányos indok birtokában szoríthatja csak ki teljesen a nyilvánosság területéről a szélsőséges eszmék jelképeit.” Kukorelli István alkotmánybíró különvéleménye a 14/2000 (V. 12.) AB határozathoz, ABH 2000. Hasonló véleményt képvisel Legény Krisztián, aki a szólásszabadság által garantált jognak három dimenzióját különbözteti meg. Legény Krisztián: Szólásszabadság és tolerancia. Belügyi Szemle 2004. 6- sz. 179. o.

18 „Tehát véleménynyilvánítási, önkifejezési szabadsággal él az, aki a nyilvánosság előtt önkényuralmi jelképet használ. ... Mások által felismerhetetlen módon, „négy fal között” nincs értelme politikai, ideológiai szimbólumokat használni.”

19 Vö. Halmi: A véleményszabadság határai. 115. o.

20 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 167, 171., 179., 37/1992. (VI. 10) AB határozat, ABH 1992. 227, 229. Vö. az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Római Egyezmény 10. cikkével, az 1976. évi 8. tvr-tel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (PPJNE) a 19. cikkével, az Európai Unió még nem ratifikált Alapjogi Chartájának 11. cikkével, a „Declaration on the freedom of expression and information”. 1982. Idézi Mason: The Relationship Between Freedom of Expression and Freedom of Information. 226. és 228. o., illetve az Európa Tanács e tárgyú döntéseit. Idézi Majtényi: Az információs jogok. 613. o.

E megállapítás azonban nem kellően *precíz*,²¹ és adott esetben tágabb körben is igaznak bizonyulhat, ugyanis bármilyen információ megszerzésére kiterjeszhető. Az *informálódási és a véleménynyilvánítási szabadság* közti kapcsolat a *kölcsönös feltételezéssel* jobban körülírható.²² Az *informálódási szabadság eszközzel* akkor mutatkozik meg, amikor a társadalmi étellel vagy a hatalomgyakorlással összefüggő vélemény kialakításához szükséges az *információhoz jutás* lehetősége.²³ Ezzel összefüggésben hangsúlyozandó, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának az információkhoz való hozzájutás nem olyan értelemben feltétele, hogy anélkül abszolút nem lehet a véleményt kifejteni. Ez ugyanis a kifejezés szabadságának a személyes autonómiával összefüggő oldalával lenne kapcsolatban. A véleménynyilvánítás jogának demokratikus akaratképzést befolyásoló dimenziója esetében viszont a megalapozott állásfoglalások, tehát a valós adatokon, tényeken történő ítéletalkotás lehetősége kezelendő fontos elemnek.²⁴ Az eszközzel tehát csak arra vonatkozik, hogyha az egyén nem rendelkezik az állami szervekre vagy közfeladatot ellátókra vonatkozó információval, akkor kevesebb az esélye arra, hogy megalapozott véleményt, kritikát nyilvánítson az állami szervek tevékenységéről.²⁵

3. Az egyes alapjogok kommunikációs jogi jellege

A *tanítás (és a tanulás szabadsága)*, a *lelkiismereti és vallásszabadság*, a gyülekezési, egyesülési és sztrájkjog, illetve a sajtó-, valamint az információs szabadság kommunikációs jogi jellegének vizsgálata előtt megkerülhetetlen az alapjogi környezetbe való elhelyezésük. Valamennyi alapvető jog esetében igaz, hogy az *élethez és az emberi méltósághoz* való joggal fennálló kapcsolatuk a társadalmi és a politikai kommunikációban megnyilvánuló – az általános személyiségi jogként felfogott emberi méltósághoz való jog dinamikus oldalához tartozó²⁶ – személyiség szabad kibontakoztatásában érhető tetten. A megalapozott – társadalmi és politikai – véleményalkotáshoz nélkülözhetetlen az információkkal való rendelkezés. Ez visszahat az emberi méltósághoz való jogra, illetve azzal összefüggésben a *meggyőződés szabadságára*: senki sem hozható ugyanis olyan helyzetbe, amely önmagával meghasonlásba vinné.²⁷ Mindezeknek az előfeltételeként vizsgálandó alapjogok szoros összefüggést mutatnak a *véleménynyilvánítás* vagy kifejezés szabadságának²⁸ adott releváns szelével.²⁹

A vizsgálandó alapjogok kommunikációs jogi jellegének megítélése érdekében igazolni kell

- 21 Az Alkotmánybíróság később e pontosítást – látszólag – megtette: a közérdekű adatok megismeréséhez való alkotmányos jog a szabad véleménynyilvánításhoz való jog gyakorlásának egyik feltételeként részesül kitüntetett alkotmányos védelemben. A testület azonban nem szakított korábbi álláspontjával, mivel a közérdekű adatok megismeréséhez való jogot a továbbiakban is a kommunikációs alapjogok egyik nevesített jogaként fogta fel, és a véleménynyilvánítás szabadsága részeként kitüntetett alkotmányos védelemben. 34/1994. (VI. 24.) AB határozat. ABH. 1994. 177. 191.
- 22 Kölcsönösen feltételezik egymást, és az Alkotmány 61. §-a mindkettőt ugyanúgy biztosítja. ABH 1992. 167, 171., 179., ABH 1992. 227, 229. A vélemény, illetve a sajtószabadság esetén nem a befogadó, hanem a beszélő jogáról van szó. Vö. BVerfGE 27, 71, 78
- 23 Példa a szűk körű fogalomhasználatra: „A közérdekű adatok nyilvánossága, megismerhetősége gyakran előkérdése és feltétele a szabad véleménynyilvánításhoz való jog gyakorolhatóságának, és azzal más vonatkozásban is szorosan összefügg.” 34/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994. 177, 185. Legújabbban: 12/2004 (IV. 7.) AB határozat, Complex Jogtár. Az információs szabadság német irodalom szerinti alkotmányjogi igazolását a véleményszabadság kivitelezése adja. Schmidt: Grundrechte. 194. o. Lásd még: Alfred Katz: Staatsrecht. Grundkurse im Öffentlichen Recht. 12. überarbeitete Auflage. C. F. Müller. Juristische Verlag Heidelberg 1999. 336–339. o.
- 24 A demokratikus közvélemény csakis a teljes körű és tárgyilagos tájékoztatás alapján jöhet létre. 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH. 1992. 229, 230. Erre hivatkozik a 47/1994. (X. 31.) AB határozat, ABH. 1994. 281, 285
- 25 E két alapjog kapcsolatára, illetve annak hiányára vonatkozó hasonló álláspontot ld. Kerekes: Törvényen innen és túl. 337. o.
- 26 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, ABH 1990. 42, 44; 57/1991. (XI. 8.) AB határozat, ABH 1991. 272, 279
- 27 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991. 297, 313
- 28 Helyesebb a kifejezés szabadságának használat. Vö. Ádám Antal: A tömegközlés alkotmányi szabadsága. Acta Humana 1998. 30. sz. 8. o.
- 29 Az információs szabadságot és a véleménynyilvánítás szabadságát igen közeli kapcsolatba hozza az a felismerés, hogy a kormányzat által birtokolt információkhoz való hozzájutás a kifejezés szabadságának hatékonysága, a modern képviselői rendszerek alapelemét képező közvélemény informálása érdekében szükséges. Mason: The Relationship Between Freedom of Expression and Freedom of Information. 225. o.

az alapjogi jelleg és a funkcionalitás együttes fennálltát.

a) Az Alkotmány a 70/G. § (1) bekezdésében rögzíti a tanszabadságot és a tanítás szabadságát. A kommunikációs jogi aspektusból történő elemzés megköveteli annak tisztázását, hogy mit jelent a tanszabadság, illetve a tanítás szabadsága. Az Alkotmánybíróság szerint mind a tanítás, mind a tanulás szabadsága beleértendő az ún. *tanszabadság* jogának tartalmi elemei közé.³⁰ A nehézséget e tekintetben az jelenti, hogy a tanulás szabadsága a tanítás szabadságával azonos megítélés alá veendő/vehető-e. A *tanítás szabadsága* általános felfogásban kommunikációs jognak minősül. E szabadság kommunikációs jogként való felfogását nemcsak annak alább ismerttetendő jellege indokolja, hanem az az alkotmánybírósági álláspont is, amely a (tudományos) tanítás szabadságát csak olyan korlátozásnak engedi meg alávetni, amely a kommunikációs jogok korlátozásával szemben támasztott alkotmányos követelményeknek megfelel.³¹ A tanuláshoz való jog természetes beleérthető a tanszabadságba, de áttételesen levezethető a 70/J. §-ból, illetve a 67. §-ból is. A szülők tanítási kötelezettsége a gyermek részéről – a kötelezettségi oldalán túl – a tanuláshoz való jogban is megnyilvánul, illetve ez levezethető a megfelelő testi, szellemi és értelmi fejlődéshez szükséges gondoskodáshoz való jogból. Megállapítható azonban, hogy – a hasonlóan minősíthető állami intézményvédelmi kötelezettségtől eltekintve – a tanítás és a tanulás szabadságának jellege különbözik egymástól. E két jog *ugyanannak a*

viszonynak a két olyan oldalát jelentik, amelyeknek külön alanyuk van, és akiket a „tananyag”, az ismeret köt össze.

A *tanítás szabadságát* alapvetően az *oktató* gyakorolja, aki ekkor tranzaktív kommunikációt végez.³² A tanítás szabadsága – az oktatási intézmény és az oktatott tárgy jellegétől függően – magában foglalhatja a saját vélemény kifejtésének jogát is.³³ A *tanulás szabadsága* a *tanulót* (hallgatót) illeti meg, aki a tanítás szabadságát gyakorló által közölt ismereteket befogadja, és – a kommunikáció alapvető értelmezésében – nem minden esetben kommunikál, nem gyakorol kommunikációs jogot. Ennek az alapjognak ez nem is lényegi eleme, ugyanis a tanulás jogának alapvető rendeltetése, funkciója az, hogy mindenkinek legyen lehetősége a tanulásra, továbbá azt tanuljon, amit akar, képességei szerint felsőoktatásban részesülhessen.³⁴ A tanulás szabadságának ez az eleme azonban nem foglal magában kommunikációs jelleget. Ezzel szemben a tanítás szabadságának kulcskérdése az, hogy az oktató élhessen a kifejezési szabadságával, és az információk – állami behatás nélkül – szabadon áramoljanak. A két jog közti kapcsolat akkor érhető tetten, amikor a tanítás szabadsága megvalósul, mivel ez esetben a hallgató a többoldalú, naprakész ismereteivel „versenyképesebb” lesz a „tudás piacán.” Ez azonban a tanulás szabadsága tartalmi elemeként ugyancsak nem értékelhető. A továbbiakban a vizsgálat tárgyát az képezi, vajon a tanulás és a tanítás szabadsága interaktív kommunikáció-e, és ha igen, e tekintetben ezek pusztán szabadságok vagy esetleg

30 870/B/1997. AB határozat, ABH 1999. 611, 613. E határozat fényében nem világos az, hogy az Alkotmány miért nevesíti külön is a tanítás szabadságát. Felvethető tehát, hogy a tanszabadság csak a tanulás szabadságát jelenti, amely alapjogot kiegészít az Alkotmány 70/J. §-ban található szülői kötelezettség a gyermek tanításáról gondoskodni, a 67. § által meghatározott gyermeket megillető jogok, illetve a szülő joga a nevelés megválasztására, valamint a 16. § általi ifjúságot megillető jogok.

31 34/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994. 177, 183

32 A tanítás kommunikációs jellege nagymértékben függ az oktató feladattudatától. Zrinszky: i.m. 80. o. Ez a megállapítás azonban a tanítás szabadsága kommunikációs jogi jellegének meghatározásakor irreleváns.

33 1310/B/1990. AB határozattal, ABH 1995. 579, 586

34 Az ehhez társuló kötelezettség és az egyéni képesség itt nem számít, mivel a kulturális jogok nem alanyi, csak alkotmányos jogi minőségre tarthatnak igényt. Ennek oka, hogy a jogalkotó vagy az oktatási intézmény által állított – egyébként alkotmányosnak minősülő – feltételeknek meg kell felelni. E kondíciók másik aspektusa az egyén szellemi, művészeti stb. képessége. Az Alkotmánybíróság is megállapította, hogy a tanulás és a tanítás szabadsága nem abszolút jellegű, korlátozhatatlan jog. A tanulás szabadságával kapcsolatban megállapítható, hogy az Alkotmánybíróság e jogot javarészt csak az állami intézményvédelmi kötelezettségével összefüggésben értelmezte: az állam a felsőoktatás területén az egyes, általa fenntartott vagy támogatott oktatási intézményekbe való bejutás lehetőségének biztosításával, pozitív módon határozza meg; az állam joga annak meghatározása is, hogy a társadalom szempontjából mely képességek fejlesztése szükséges állami eszközökből a felsőoktatás keretében. A testület az alany szemszögéből csak azt állapította meg, hogy „a felsőfokú oktatásban való részvétel nem kötelező jellegű, arra mindenki a feltételek szabad mérlegelését követően, önállóan vállalkozhat.” Vö. a 18/1994 (III. 31.) AB határozattal, ABH 1994. 88, 90, 91, az 1310/D/1990. AB határozattal, ABH 1995. 579, 586, 587 és a 870/B/1997. AB határozattal, 1999. 611, 613

alapjogok-e. Megállapítható, hogy a közös tanulás és a tanítás adott cél elérésében is kifejeződhet, tehát interaktív kommunikációról is lehet szó. A cél az első esetben a tananyag elsajátítása, a másodikban pedig annak a csoportos megértése, feldolgozása stb. Az alapjogi minősítés kérdése amiatt merül fel, mert az alapjog az államhatalommal szemben nyújt védelmet. A hallgató közös tanulása esetében tehát csak szabadságról, illetve általános értelemben felfogott kommunikációról, nem alapjog gyakorlásáról van szó.³⁵

Tehát, amíg a tanítás szabadsága kommunikációs jognak minősíthető, ez a jelleg nem áll fenn a tanulás szabadsága esetén.

b) Az Alkotmánybíróság szerint *lelkiismereti és vallásszabadság* – tartalmi eleme miatt – a kommunikációs jogok köré tartozik.³⁶ A lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jog tartalmának meghatározásához – a történelmi előzmények miatt – a vallásszabadság hagyományos jelentéséből kell kiindulni, mivel az alkotmányozó ezt terjesztette ki a más lelkiismereti meggyőződésre.³⁷ Tekintettel a vallásszabadság történeti kialakulására,³⁸ annak tradicionális tartalma közé tartozik a hit (meggyőződés) szabadsága, a vallásgyakorlás szabadsága, amely magába foglalja a negatív vallásszabadságot is, a vallási gyülekezési szabadság, és a vallási egyesülési szabadság.³⁹ A hit és a vallásgyakorlás szabadságának nem minden részaspektusa minősíthető azonban kommunikációnak, és emiatt kommunikációs jognak. A meggyőződés vagy hit szabadsága *részaspektusainak* ugyanis az adott meggyőződés vagy vallás megválasztása, elfogadása, megváltoztatása, megvallás mellőzésének tiszteletben tartása stb. tartozik. Ezekén túl maga az Alkotmány teszi lehetővé, hogy vallását az egyén ne nyilvánítsa ki,⁴⁰ a meggyőződés meg nem vallása pedig a véleménynyilvánítás negatív szabadságából kö-

vetkezik. A vallásszabadság említett eseteiben nagy többségében az alapjog gyakorlása ugyan megvalósul, de kommunikáció nem történik. Az a kérdés is felvethető, hogy az egyénnek a vallás egyénileg, illetve magánkörben történő megvallásával a kommunikáció-e a szándéka, és ha igen, akkor e kommunikáció ki felé történik. Ha az alapjog gyakorlása közben hiányzik a funkcionalitás, akkor nem lehet szó kommunikációs jogról. A vallásszabadság utolsó két tartalmi elemének kétségtelenül van kommunikációs jogi jellege, mivel azok egyrészt a mindenkit megillető egyesülési szabadság vagy bizonyos esetben a gyülekezési szabadság speciális vonatkozásai, másrészt e részszabadságok gyakorlásának a célja a vallási hovatartozás expressis verbis történő kifejezése.

Ehhez képest a *lelkiismereti szabadság* tágabb kategóriát ölel fel, és alapvetően az emberi személyiség szellemi, világnézeti, érzelmi beállítottságából eredő, az egyéniség felelősségi értékrendje által áthatott és mérlegelt meggyőződés szabadságát jelenti.⁴¹ A lelkiismereti meggyőződés funkcióját tekintve tehát alapvetően olyan kommunikációs jognak minősíthető, amely a megnyilvánulás körülményeitől függően mind a véleménynyilvánítás anyajogához, mind az egyes nevesített alapjogokhoz is köthető. A lelkiismereti szabadság azonban a kifejezés szabadságának az elengedhetetlen előfeltétele is.

c) A kommunikációs jogok alanyai a véleményt kifejtő *egyének csoportja* is lehet, akiknek *célja meghatározott eredmény* elérése (interaktív kommunikáció). Ide tartozik a *gyülekezési szabadság* és a gyülekezési jog. Az előbbi *célja* valamilyen *befolyás* megvalósítása, ami érdekében közös vélemény kialakítása szükséges. A jogalanyok a *gyülekezési jog* gyakorlásakor a meghatározott *politikai döntéshozókra* akarnak *hatást* gyakorolni.⁴² A *sztrájkjoggal* kapcsolat-

35 A szabadság és a jog összevetését lásd Drinóczi Tímea – Petrétei József: Gyülekezési jog a Magyar Köztársaságban. Jura. 2002. 2. sz. 19. o.

36 Vö. 4/1993. AB határozat ABH 1993. 48, 52–53.

37 Vö. Alkotmány 60-§-ával.

38 Az egyik legrégebbi múltra visszatekintő szabadságjogként határozható meg. Jogi Lexikon. (Főszerk: Lamm Vanda, Peschka Vilmos) KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 1999.

39 4/1993. (II. 12.) AB határozat, ABH 1993, 50. Az Alkotmánybíróság e hagyományos tartalmat az utóbbi két fogalom egy csoportba foglalásával három elemként fogta fel.

40 A vallásszabadság részjogosítványaival kapcsolatban lásd például Ádám Antal: Az állami egyházjog fogalma, jellemzői és problémái Magyarországon. Magyar Közigazgatás 542. o.

41 Vö. Ádám Antal: Az állami egyházjog fogalma, jellemzői és problémái Magyarországon. Magyar Közigazgatás 542. o., illetve Uó: A vallásszabadság összetevői. In: Válogatott fejezetek a rendszeres alkotmánytan köréből 447–448. o., valamint Uó: Az állami egyházjogról. JURA 2000. 1–2. sz. 18–34. o., Magyar értelmező Kéziszótár. Akadémia Kiadó. Budapest, 1992.

42 Vö. Drinóczi-Petrétei: Gyülekezési jog... 21. és 24. o.

ban is igaz a fenti állítás, de ebben az esetben a sztrájkot gyakorlók célja a szociális és a gazdasági érdekeik biztosítása, ennek érdekében élnek a közös fellépés, a véleménynyilvánítás és hatás gyakorlás eszközével. Az egyesülési szabadság gyakorlóit adott egyesülési alakzat létrehozása céljából gyakorolják a kommunikációt.⁴³ Ezeknek a jogoknak azonban vannak egyéb tartalmi elemei is, amelyek a kommunikációs jelleghez sajátosan kötődnek.

d) Az Alkotmánybíróság szerint az információs szabadságot az Alkotmány olyan alapjogként garantálja, amely „a kommunikációs alapjogok jogegyütteséből az informáltsághoz való jogot, az információk megszerzésének szabadságát és állami elismerését, továbbá biztosítását jelenti”.⁴⁴ Az tájékozódáshoz való jogot és az információs szabadságot az Alkotmánybíróság tehát azonosította, és ez utóbbinak csak egyik oldalát – az adathoz való hozzájutást – emelte ki.⁴⁵ Az információs szabadság viszont az informálódás (tájékozódás) szabadságnak a közérdekűnek számító információ megismerésére és terjesztésére vonatkozó aspektusa,⁴⁶ amely azt az alapjogot fejezi ki, amit az Alkotmány a 61. §-ában a közérdekű adatok megismerése, illetve terjesztéseként deklarált.⁴⁷

da) Mivel a közérdekű információkhoz való hozzáférés lehetősége az államtól aktív magatartást kíván meg,⁴⁸ az információs szabadság alapja az alapjogát a címzettel⁴⁹ szemben érvényesítheti. E szolgáltatási kötelezettség teljesítése során az állam az egyénnel ugyan kommunikál

– számára információt szolgáltat – de nem alapjogot gyakorol. Ez a mozzanat tehát nem fogható fel kommunikációs jogként. Az információs szabadságnak ezzel az oldalával kapcsolatban megállapítható, hogy az állami cselekvés másik oldala az egyén, aki viszont e folyamatban „csak” mint a kommunikáció címzettje szerepel, és a közérdekű vagy nyilvános információ szolgáltatására vonatkozó igényét érvényesíti. Ebből következően adott esetben az egyén az alapjoggal él, és a megfelelő szervvel interaktív kommunikációt is végezhet, de az egyik feltétel hiányzik: a megszerzés szabadságánál – annak funkciója miatt – nem található meg a véleménynyilvánítási szabadság egyik oldalának egyén általi megvalósítása. Az egyén szerv előtti véleménynyilvánításának természetesen nincs akadálya, de ez nem lép át a másik nevesített alapjog – a közérdekű adatok megismerése – területére, hanem megmarad a kifejezés szabadságának terepében.

db) Az alkotmányi meghatározásból, illetve az információs szabadság funkciójából⁵⁰ az is következik, hogy az információs szabadság tartalma nem szűkíthető a – közérdekű információk terjesztésének előfeltételeként megjelenő – megismerésre, hanem magában foglalja a terjesztés szabadságát is.⁵¹ A fentiekhez képest azonban ezzel az aspektussal más a helyzet. A terjesztés szabadsága nélkül az információs szabadság nem képes a funkcióját betölteni. A tudásra jutott közérdekű adatot terjesztése érdekében a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadságát lehet

43 Az egyesülési jog azonban nem osztja a kommunikációs jogokat az anyajogukon át megillető tág védelmet. Az e jogot korlátozó törvényeket ugyanis megszorítóan kell értelmezni. 21/1996. (V. 17.) AB határozat, ABH 1996. 76

44 34/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994. 177, 185

45 Vö. 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH. 1992. 229, 230.

46 Az informálódáshoz vagy a tájékozódáshoz való jog szűkebb és tágabb értelemben való megkülönböztetése amiatt indokolt, mert e kifejezés alapvetően a sajtószabadság kapcsán megállapított szűkebb környezetről, hazáról, a világot érintő kérdésekről való tájékoztatási kötelezettség pozitív – jogként megfogalmazható – oldala. Vö. a sajtóról szóló 1986. évi II. törvény 2. § (1) bekezdésével.

47 A német irodalomban az információs szabadság tágabb értelmezése használatos. Ezt erősíti meg az is, hogy a jog által biztosított védelmi szférába minden olyan tevékenység beavatkozásnak minősül, ami az információ befogadását tilalmozza, vagy azt engedélynek veti alá. Ide tartozik továbbá adott médium kizárása és a hozzáférés késedelme is. Az akadálytalan információszerezést korlátozza a fizikai nehézség: az információbefogadás regisztrálása. Schmidt: Grundrechte. 194. o.

48 Vö. Halmai: A véleményszabadság határai. 121. o. és köv., illetve Kerekes Zsuzsa: Az információs szabadság az ombudsman gyakorlatában. 122. o.

49 Címzett az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szerv vagy személy (Avtv. 2.§ 3. pont), a közfeladatot ellátó médiaszervezet (OBH 124/K/1999.), a Magyar Nemzeti Bank (OBH 235/K/1998.), a közhiteles nyilvántartás (15/1995. (III. 13.) AB határozat, ABH 1995. 88, 90).

50 Jelenti egyrészt a jogállam állami közhatalmi intézményeinek, állami közhatalmi feladatokat ellátó szervek és személyek tevékenységének átláthatóságát, másrészt azok szabad és nyilvános bírálhatóságát, működésük, tevékenységük folyamatos kritikáját. Utóbbi szoros összefüggésben áll az egyénnel, aki az ilyen információk nélkül nem képes hatékonyan és felelősségteljesen gyakorolni sem jogait sem kötelezettségeit.

51 A terjesztési aspektus hiányát lásd a 34/1994. (VI. 24.) AB határozatban, ABH 1994. 177, 185

felhasználni.⁵² A kifejezés és a sajtó szabadságának eszközjellegét tehát az adhatja, hogy az információ terjesztéséhez az elengedhetetlen.⁵³ A sajtószabadság biztosítása az információs szabadsághoz való jog maradéktalan érvényesíthetőségének tehát egyik garanciális eleme, feltétele.⁵⁴ A kifejezés szabadságának anyajogi jellege ebben az esetben nyilvánul meg, vagyis az információs szabadság információ terjesztésére irányuló aspektusa minősül kommunikációs jognak.⁵⁵

e) A terjesztés szabadságával szorosan összefüggő fogalom a *tájékoztatáshoz való jog*, amelyet meg kell különböztetni a szervek tájékoztatási kötelezettségétől. A tájékoztatáshoz való jog alany lényegében a sajtó. Megjegyzendő azonban, hogy a sajtóban közzétett információknak a közérdekű adatok csak egy részét képezik. A közfeladatot ellátók nyilvánosság általi ellenőrzése a tájékozódáshoz való jog gyakorlásán keresztül, de döntő részben a sajtó által valósul meg. A sajtót a tájékoztatási funkciójának ellátásában köti a személyes adatok védelmének törvényi korlátja, illetve a polgári- és büntetőjogi rendelkezésekben meghatározott jogkövetkezmények.⁵⁶

A sajtó alapvetően *tranzaktív kommunikációt* végez, de lehetnek interaktív vonásai is (hallgatói, olvasói levelek és az arra adott, akár hallgatói, olvasói válaszok, a lap internetes oldalán adott téma kapcsán elhangzott vélemények közlése stb.). Az államnak tehát a sajtószabadságot az informálódási jog és az információs szabadság

terjesztési oldalának megvalósulása érdekében is biztosítani kell. A közérdekű információk megszerzése esetében tehát az egyén számára az információ közvetlen és közvetett megszerzése is adott. Az információhoz való hozzájutás *közvetett* esetében az egyén ilyen fajta tájékozódáshoz való jogát – ellentétben a közvetlen hozzájutással – nem közvetlenül az állam, hanem más – természetes vagy jogi – személy elégíti ki. Az állam szerepe közvetett: arra kell szorítkoznia, hogy a szabad információáramlás jogi feltételeit megteremtse.

A *szólás- és a sajtószabadságnak* azok a *tartalmi elemei* minősülnek tehát kommunikációs jognak, amely szerint nézeteit a sajtón keresztül mindenki közölheti. Ez természetesen összefügg a mediumok szabad alapításával, és a sajtótermékek szabad terjesztésével. A közérdekűnek vagy nyilvánosnak számító adatok terjesztésében viszont a sajtószabadság fontos, de nem kizárólagos szerepet játszik. Erre tekintettel a sajtószabadság korlátozása esetében figyelemmel kell lenni arra, hogy az nemcsak a véleménynyilvánítás szabadságát,⁵⁷ hanem mértékéből és jellegéből fakadóan esetleg a közérdekű információk terjesztését is korlátozhatja.

f) A *művészeti* (az irodalmi) és a *tudományos élet szabadságának*⁵⁸ az önkifejezést, illetve a tudományos nézetek terjesztését érintő aspektusai alapvetően kommunikációs jognak tekinthetők, és ezekkel egyénileg, de a sajtón keresztül és a taní-

52 A sajtónak alapvető szerepe van a véleményalkotás feltételét képező tájékozódásban, azaz elősegíti a közérdekű adatok megismerését és megvalósítja annak terjesztését. Kiss László alkotmánybíró különvéleménye. 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, ABH 2001. 484, 519. A „sajtó” a véleményalkotáshoz szükséges információszerzésnek, a véleménynyilvánításnak és a véleményformálásnak kiténtetett fontosságú eszköze. Vö. a 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 167, 178–180; 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH 1992. 227, 229 és köv.

53 A tudásra jutott információ továbbadása – vagyis a terjesztés – során irreleváns az, hogy az saját vélemény hozzáadásával is társul, vagy csak a puszta tényközlést foglalta magában, mivel mindkettő a kifejezés szabadsága körébe tartozik. Az egyéni véleménynyilvánítás, a saját törvényei szerint kialakuló közvélemény, és ezekkel kölcsönhatásban a minél szélesebb tájékozottságra épülő egyéni véleményalkotás lehetősége az, ami alkotmányos védelmet élvez. A szabad véleménynyilvánítás alapjoga nem a kommunikáció tartalmára vonatkozik. Ebben a processzusban helye van minden véleménynek, jónak és károsnak, kellemesnek és sértőnek egyaránt, különösen azért, mert maga a vélemény is e folyamat terméke... 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 167, 178–180

54 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH. 1992. 229, 230, illetve 61/1995. (X. 6.) AB határozat, ABH. 1996. 317, 319. Ez utóbbi határozat szerint a polgárok tájékozódáshoz való joga érvényesíthetőségének garanciája az Alkotmány 61. § (4) bekezdése. A törvényhozónak tehát az a kötelezettsége, hogy olyan szabályokat alkosson, amelyek lehetővé teszik a valósághű és a kiegyensúlyozott tájékoztatást. A szervezeti és a jogi megoldások attól függenek, hogy az adott államban milyen a hírügynökségi, illetve a rádió és televízió struktúrája (ez utóbbit lásd ABH 1992. 229. 230.), azaz ezek közszolgálati típusain kívül milyen más szervezetek léteznek. A tájékozódáshoz való jogot ugyanis a hír-, kép- és a sajtóügynökségek egészének kell biztosítania.

55 A hazánkban meghonosodott információs szabadságot szociológiailag a kommunikációs jogok közé sorolhatónak tartja Kerekes Zsuzsa a Törvényen innen és túl című munkájában. 336. o.

56 A jogosulatlan nyilvánosságra hozatallal kapcsolatban ld. OBH 26/K/1999.

57 Ellentétes álláspontként ld. Kerekes: Törvényen innen és túl. 337. o.

58 Vö. a 34/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994. 177, 183, illetve legújabban: 917/D/2002. AB határozat, Complex Jogtár.

tás szabadságának alapját gyakorolva is lehet élni. E rendelkezések esetében alapvetően a véleménynyilvánítás szabadságáról van szó, amely a kifejezés jellegétől függően kapott külön elnevezéseket, és ezen keresztül alapjogi jelentőségre tettek szert. A tudományos élet szabadságával kapcsolatban az Alkotmány azonban tartalmaz egy olyan komponenst is, amely szerint a tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudomány művelői jogosultak. E tartalmi elem különös jellemzője, hogy a tudományos álláspont (vélemény) kialakítása, és annak szakmai megítélése tekintetében államtól mentes területet biztosít, ami ennek az alapjognak a jelentőségét erőteljesebben ki is emeli. Ez az állami tartózkodási kötelezettség a tudományos élet szabadságának külön is nevesített védelmét jelenti, és felfogható az alapjog status negativust meghatározó tartalmi elemeként is. E rendelkezés miatt az ilyen tartalmi kérdésekre vonatkozó állami beavatkozás vagy korlátozás a véleménynyilvánítás szabadságánál is szigorúbban ítélendő meg. Ennek a szigorúbb tesztnek az alapjog másik tartalmi eleménél is irányadónak kellene lennie, függetlenül attól, hogy az – a fentebb írtaknak megfelelően – nem minősül kommunikációs jognak, csak annak előfeltételét képezi. Bizonyos tudományágakban (jellemzően a társadalomtudományokban) ugyanis a

tudományos kutatás alapját a közérdekű információk megszerzése jelenheti.⁵⁹ Ez a tudományos élet szabadsága alapjogának gyakorlását jobban korlátozhatóvá teszi, mint a természettudományok területén, ahol adott esetben az alapjog gyakorlása korlátlan lehet.

Annak érdekében tehát, hogy adott alapjog kommunikációs alapjognak minősül-e, és így részesülhet-e az Alkotmánybíróság által megállapított különleges védelemben, elsődlegesen azt kell eldönteni, hogy adott tevékenység egyáltalán kommunikáció-e, illetve funkcionálisan a kifejezés szabadságát kívánja-e megvalósítani. Ezek alapján nem minden kommunikációs mozzanatot tartalmazó alapjog fogható fel ilyenként.

Az egyes tárgyalt alapvető jogok közti összefüggések és a különböző alapjogok kapcsán felmerült fogalmak bizonytalansága miatt indokoltá vált annak megfogalmazása, hogy az információs szabadság a közérdekű adatok megszerzését és terjesztését jelenti, és az informálódási joghoz képest szűkebb kategóriát jelent. Megállapításra került, hogy lényegében csak kevés alapjogot lehet kizárólag kommunikációs jogként felfogni, többségüknek – az alapjogok interdependenciája, illetve funkciója miatt – vannak olyan részjogosítványai, amelyek a kommunikációs tartalmi elem előfeltételeként vagy a megvalósulásuk biztosítékaként jelentkeznek.

59 Vö. 34/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994. 177, 183